

TOMMI KAKKO

Filologian äärimmäinen relativismi

Erich Auerbach, *Maailmankirjallisuuden filologia*. Suom. Harry Lönnroth ja Taina Vanharanta. Vastapaino, Tampere 2018. 256 s.

Filologi Erich Auerbach vaikuttaa kirjallisuudentutkimuksen nykysuuntausten valossa vanhanaikaiselta sekä hyvässä että pahassa. Hänet tunnetaan parhaiten kirjastaan *Mimesis. Todelisuudenkuvaus länsimaisessa kirjallisuudessa* (1946), josta on julkaistu Oili Suomisen ansiokas käännös vuonna 1992. Moni tuntee hänet myös erinomaisesta Dantetutkimuksesta *Dante als Dichter der irdischen Welt* (1929). *Maailmankirjallisuuden filologia* on koottu postuumisti julkaistuista esseistä, jotka ovat nyt ensi kertaa luettavissa suomeksi.

Kokoelmassa on kaksitoista esseenä, joista moni koostuu huomautuksista Vicon, Montaignen, Danten ja Pascalin teoksiin. Osa taas liittyy laajempien teorioiden rakenteluun, josta Auerbach lienee paremmin tunnettu. Kirjailijat on poimittu länsimaisen kirjallisuuden kaanonin vanhasta keskiöstä, joten termi ”maailmankirjallisuus” kirjan nimessä ei viittaa jälkikolonialistiseen kirjallisuuteen tai edes kaunokirjalliseen eksotismiin. Kirjan nimiessee alkaa termin pohdiskelulla nojaten Goethen ja päättyy keskiaikaisen kirkkoisän pitkään latinankieliseen sitaattiin.

Filologi ajassa

Auerbach on profeettallisimmillaan luonnostellessaan filologian tehtävää nykykulttuurissa:

”Aineiston suunnaton määrä johtaa yhä tarkempaan erikoistumiseen. Syntyy erityismenetelmiä, niin että jokaisella alalla, jopa jokaisella monista katsantokannoista, syntyy erityinen salakieli. Sekään ei vielä riitä. Filologiaan tunkeutuu käsityksiä ja menetelmiä filosofisten tietei-

den ja virtausten ulkopuolelta, niin sosiologiasta, psykologiasta, useasta filosofisesta virtauksesta kuin aikakauden kirjallisuuskritiikistäkin.” (213)

Kuvaus on pelottavan tarkka. Auerbachin oma filologia on läpeensä historiallista, koska ”historian ansiosta olemme sellaisia kuin olemme” (211). Filologia ei vaikuta hänen tapauksessaan kovinkaan teoreettiselta tieteeltä, koska se perustaa väitteesä tekstien historiaan ja historialliseen kontekstiin. Filologia on aina ollut kivijalka, jonka päälle kirjallisuudentutkimuksen viltimmätkin ajattelmat on aseteltu enemmän tai vähemmän kiikkerästi. Se on ollut usein teoreetikoiden ilonpilaaja, koska sen tehtävään kuuluu tökkiä teoreettista ajattelua historiallisilla faktoilla.

Erikoistuminen ja tieteelliset trendit ovat pirstoneet filologian muruiksi, joista on vaikeaa muodostaa kokonaiskuvaa. On helpompi vaipua synkkyyteen. Auerbachkin vaikuttaa usein melankoliselta tarkastellessaan filologian ja kirjallisuudentutki-

muksen uusia suuntauksia, mutta hän myös herättelee lukijoissaan toiveikkautta: ”Vielä on kuitenkin olemassa pieni ryhmä nuoria, lahjakkaita ja omintakeisia ihmisiä, joita vetää puoleensa filosofis-aatehistoriallinen toiminta” (210). Syklisten aikateorioiden tuntijana Auerbachin voisi kuvitella ymmärtäneen, että skolaariset trendit kulkevat muiden trendien tavoin ympyrää, ja tarvitaan vain pieni ryhmä pitämään liekkiä yllä. On vaikeaa olla hänen kanssaan välittömästi samaa mieltä, mutta yhtenä filologiain muinaisen salaseuran jäsenistä huomaa ensisynkistelyn jälkeen itsekin kallistuvani Auerbachin positiivisemmalle kannalle.

Kokoelmaa kehystävät essee ”Vico ja Herder” sekä ”Vicon vaikutus kirjallisuuskritiikkiin” osoittavat, että Vico oli yksi Auerbachin historiallisista kiintopisteistä – Vico on kokoelmassa viiden esseen päähenkilö, ja hän vilahtelee ahkerasti muissakin. Kehysessee osoittavat myös, että Auerbachia kiinnostivat kirjallisuuden historiassa sellaiset toistuvat ilmiöt, joiden historiallinen tai kausaalinen suhde on ongelmallinen, epäselvä tai jopa paradoksaalinen. Toiseksi viimeisessä esseessä esimerkkinä toimivat ensimmäisessä mainitut Vico ja Herder: ”Useasti sattuu niin, että samanlaisia ajatuksia ja älyllisiä paradigmoja esiintyy toisistaan riippumatta lähes samanaikaisesti eri paikoissa” (231). Kokoelman päättävässä esseessä Auerbach jäljittää Vicon ja Herderin ajattelun yllättävät yhtymäkohdat dialektiseen eroavaisuuteen: Herder kapinoi uusklassista retoriikkaa vastaan, kun taas Vico perusti retoriikan professorina ajattelunsa retoriikan perinteeseen.

Kaksi vastakkaista näkemystä johtivat kuin ihmeen kaupalla sa-

”Auerbachin lähestymistapa on relativistinen vain nimellisesti, sillä se vaatii yksityiskohtaista ymmärrystä tutkittavista teksteistä ja niiden tuottajista.”

mankaltaiseen lopputulokseen. Esimerkki osoittaa edelleen, että Auerbach soveltaa omassa ajattelussaan ”äärimmäistä relativismia” (248), jossa filologin täytyy olla tietoinen sekä kohteidensa historiallisesta kontekstista että kirjailijoiden omasta (mahdollisesti tietoisesta) perspektivismistä. Lähestymistapa on relativistinen vain nimellisesti, sillä se vaatii yksityiskohtaista ymmärrystä tutkittavista teksteistä ja niiden tuottajista.

Filologin työkalut

Kokoelmassa on myös esseitä, joita voisi kutsua ”termiesseiksi”. Niissä Auerbach keskittyy käsitteisiin, joiden selventäminen auttaa ymmärtämään hänen aiempaa työtään. Hänen Dante-kirjansa lukijat ovat tietoisia Dante-kirjan puutteista, joiden takia Auerbachin kuvaus runouden kyvystä kuvata maailmaa jää kirjassa harmittavan hämäräksi. ”Figura” on kokoelman pisin ja antoisin essee, jossa Auerbach jäljittää

figuran käsitettä kirjallisuuden historiassa ja luo historiallisen perustan aiemmalle Dante-tulkinnalle. Keskiäikaisesta todellisuuskäsityksestä vieraantuneille maailman figuraalisen tulkinnan käsitettä on vaikea summata lyhyesti, mutta se kulminoituu Dantessa Beatricen hahmoon, jossa yhdistyy yliluonnollisena ilmentymänä jumaluus ja maanläheinen ihmisyyttä.

Auerbach palaa aiheeseen esseessä ”Typologinen symbolismi keskiajan kirjallisuudessa”, jossa hän jatkaa figuraalisen eli typologisen hermeutiikan kehittelyä:

”Typologinen tulkinta yhdistää kaksi tapahtumaa, jotka ovat kausaalisesti ja kronologisesti kaukana toisistaan, ja liittää niihin merkityksen, joka on molemmille yhteinen. Jatkuvan kehityksen sijasta – kehityksen, jonka suuntaa ja lopullista tulosta emme tiedä – typologinen tulkitsija antaa ymmärtää tuntevansa inhimillisen historian merkityksen ja lopullisen tuloksen.” (224)

Allegorisuus ja symbolismi täytyy Auerbachin mukaan erottaa *figuran* käsitteestä – esimerkiksi Beatrice ei ole allegorinen tai symbolinen hahmo. Näissä ainakin toinen kahdesta yhdistetystä elementistä on ”puhdas merkki” (225), mutta figuraalisessa suhteessa ”sekä merkitsevät että merkityt tosiasiat ovat todellisia ja konkreettisia historiallisia tapahtumia” (sama). Vaikka lukijaa ei kiinnostaisi keskiajan kirjallisuuden typologinen symbolismi, Auerbachin analyyttinen proosatyyli takaa, että työkalupakkiin jää pakostakin vastaavanlaista käyttökelpoista käsitteelineistöä.

Kokoelma on tervetullut lisä vielä melko laihaan Auerbachin suomennettuun tuotantoon. Suommennos on paikoitellen kömpelö, mutta suurimmaksi osaksi se vaikuttaa seuraavan uskollisesti sopivan jäyhää teutonista tyyliä. Sen yleisö on varsin kapea, mutta sille löytyy varmasti lahjakas, omintakeinen ja innokas ryhmä nuoria ja hieman vanhempiakin lukijoita.